

1940, december 8.

2953/93

SIBELIUS EST

/a mester születésének 75-ik évfordulójára/

FINN NYELVÜ ÜDVÖZLET:

[Maailman kuoroon, joka mestari Jean Sibeliusa hänen 75-vuotispäivään kiirehti tervehtimään, liittyy meidänkin äänemme, unkarilaisen veljen ääni, kun me Teillä, suuri mestari, tiedoitamme: me tunnemme ja ymmärrämme Teidän taiteenne, Teidän suuremmoisen musiikkinne, josta kaikuu luonnon salaperäinen ja ikuinen ääni. Kellekään kansalle ei Teidän soitonne ole niin läheinen kuin Unkarin kansalle; ja kun meidän kansanomaiset savelemme koko maailmassa etsivät ymmärtämystä ja veljessävelta, niin saavumme Teidän luokseenne kuin veljen luo ja olemme Teille kiitolliset siitä, että olemme tulleet ymmarretyiksi. Kiitämme Teitä veljellisestä ja oikeasta sävelestä, ihmeellisestä taiteestanne, joka on todistanut meidän olevan oikeassa. Kiitämme Teitä kiittämästä päästyämme]

Jean Sibelius ma már teljes egészében a maga kikristályosodott szépségében és fenségében áll előttünk. Az ő szépséges hangja egyike a legemberibb és legegységesebb hangoknak a világon, mert nemcsak egy embercsoport, hanem egész Észak titokzatos levegőjét, mélabuját és szomorúságát érezzük áradni abból. Azért Sibeliusról beszélni annyi, mint a finn földről, természetéről és a finn művészetek legbensőbb lényegéről beszélni.

1865 december 8-án született Hämeenlinnában, ebben a bűbájos kisvárosban, amely ott fekszik féluton Helsinki és a legnagyobb finn gyárváros, Tampere között. Itt végezte középiskoláit, majd amikor jogi tanulmányai végzésére Helsinkibe utazott, a városi Zenekonservatórium hegedű és zeneteória tanszakára iratkozott be. Itt Martin Wegelius növendéke lett, aki látva növendéke tehetségét, magára hagyta őt a fejlődésben. Wegelius művelt zenész volt, a zenei romantika, Wagner és Liszt híve és maga is kiváló komponista, de igazi érdeme abban állt, hogy először hintette el Sibelius lelkében a csodásan gazdag ősi finn mondakör, a KALEVALA népi ritmusát és költészetét. Amikor a fiatal Sibelius külföldre került és előbb Berlinben Bargiel és Becker, majd Bécsben Goldmark és Rober

Fux növendéke lett, már tanulmivalója sem volt. Berlini és Londoni sikerei után hazatérve teljesen a zeneszerzésnek szentelte életét és ma is ott él, ahol egész életét töltötte, a kis Järvenpää falucskában, Helsinki közvetlen közelében.

Hogy Sibelius zenéjét megismerhessük, és megérthessük, be kell ásnunk magunkat mélyen-mélyen abba az alapba, melyen az ő muzsikája felépült. Ismernünk kell a nép gondolkodásvilágát, mondáit, mítoszáit, egész törgénelmét és főleg a föld természeti világát.

Finnország természeti adottságokban csodásan gazdag ország. Végtelen fenyőerdői, zugó folyamai, melyek között a rohanó vizű Imatra vizesés világhírű, ezer és ezer sima vizű tava valami utólérhetetlenül fenséges és egyben melankónikus képet nyujtanak. Az erdei sötétből, a gránitsziklával szegélyezett mély tavakból valami olyan szívelállító szépség árad, ami megragad mindenkit, aki valaha e földre tette lábát. A rövid tüzes nyár a természet minden szépségét kibontja, de a mozdulatlan tavak felett illatozó mélységes nyári éjszakából hallatlan szomoruság árad. Az ősz, az örök északi hideg ott leselkedik a távoli fenyőerdők mögött, hogy rárohanjon az egész világra. Végtelen a tél, rémisztő, fénytelen és szigorú, telve hóval és faggal. És az erdei kunyhók lakójának, a finn parasztnak meg kell küzdenie e kegyetlen téllal. A finn szabadságharc nagy költőit, Alexis Kivit vagy Päivärintát kell olvasnunk, hogy a nép szenvedéseit és küzdelmeit megismerhessük. Oly misztikus és démonikus ez a nép, mint maga a finn természet. Harca a politikai felszabadításért dacossá, kitartóvá és hallgatóssá kovácsolták. Ez a nép telve van sötét és elfojtott érzelmekkel, csodás akaraterővel, haza és földszeretettel, páratlan becsületességgel és hűséggel, ammellett valami passzív buskomorsággal és örökös vággyal a nap, a világosság, a meleg után. Egy nép lelkivilága sem forrt össze talán annyira a természettel, mint a finn népé. Népi balladái, mítosza és a csodásan gazdag Kalevala mondái telve vannak a természet vad és pompás képeivel. A természet izzik a svéd nyelven író Runeberg és Topelius verseiben és a zseniális festő, Axeli Gallen Kallela vásznain, akinek ecsetje a Kalevala természeti és népi világát elevenítette meg félelmetes erővel.

Sibelius a hanggá vált finn természet. Egy olyan darab, mint "Este az erdei tavon"/Palleas és Melisande suiteből/elégikus, álmodozó angol-

kürt szólóival és annak rokonhangszerein, az óboán és klarinetten megszólaló témáival mindazt a fájó szépséget, titokzatos, ködös melanchóniát árasztja magából, amelyet maga a finn természet is áraszt. Már az első ópuson érezhető, hogy a mester kedvelt hangszerei a fafuvók m aradnak. Valamennyi finn estét ábrázoló műve, mint az "Este jön", az Idillek, Barcarolák és Nokturnók/az op.27 zongoraműből/, a II. Kristian király és Belcasar suite/op.2./nokturnótételei, valamint az éjjelről szóló dalai telve vannak édes, vágyódó szomorusággal, rezignált és világotelfelejtő végtelenségérzéssel, mindama hanggal, ami általa, mint finn természeti hang, észak muzsikájában azóta bevonult.

Az estét és éjjelt festő műveihez a nappalt ábrázoló idillek, a Pasztorálok kapcsolódnak. "Tíz zongoradarab" c. művének egyik tétele két pásztorfiu hangszerének hangját utánozza, amint ezek az erdő két széléről felelgetnek egymásnak; a basszus mormogásában pedig ott zug az erdei patak hangja. A "Palleas és Melisande" suite pastorale tétele az impresszionista hangulatfestés egyik legremekebb alkotása; fuvela és angolkütt szólói a nappalt, magasan fekvő hagadühangjai pedig az égen izzó napot ábrázolják mesterien. F dur szonátájának első és utolsó tétele is a vidám nyári nappal hangulatképe.

Az évszakok is csodálatos színekkel jelennek meg Sibelius műveiben. Egyike rövidebb zenekari műveinek, a "Tavaszi dal", vagy mint alcime mondja: "A tavasz szomorusága" mesterien festi a finn tavasz rövid életét; egyetlen heves, erős és boldog vihar az egész mű. Zongoraműveinek számtalan tétele és Runeberg-dalainak egyike: "A tavasz gyorsan tűnik" című ugyanezt a hangulatot mutatja. És ez a finn nyári hangulatköltészet valamennyi művén, hét szinfóniáján is átvonul.

Az ősz az északi népek kedvelt évszaka. A norvég Grieg is sokszor merített ebből ihletet, de mennyire mások Sibelius eszközei, amikor ezt az évszakot festi. Cellóra és zongorára írt "Malinconia" c. műve/op.20./, mint alcime jelzi: "Az ősz szomorusága" mesterien festi az északi őszi természetet; a zongora vihart jelző hatalmas arpeggiói és a zuhatagok dörgését jelző oktávmenetei között a szólóhangszer témája, mint az ősz elmulthatatlan hangulata, szüntelenül hangzik.

Sibelius művészetének csúcsteljesítményeit zenekari kompozíciói, hét szinfóniája jelzik. Hangszerelése teljesen egyéni. Aki jól ismeri az ő jellegzetes hangszíneit, képes néhány akkordból ráismerni az ő munkájára. A klarinettnek az egész zenekar felett magasan való járása, amikor egy-egy fontosabb témát hoz, valami különös, lázas színt ad a hangszerelésének. A mélységekben valami izzik, valami annyira elemi, pogány és visszafolytott érzés, ami kifejezni csak fantasztikus formával és hangokkal lehet. A hallgató úgy érzi, hogy a szerző teljesen érzéseire bízta magát és azt fejezte ki, ami a szíve és ösztönei legmélyén van és nem gátolta őt abban semmiféle forma. És mégis-látólag a legfantasztikusabb hangtömegek között, a zenekar elemi emelkedései és csüggeteg visszaesései között valami láthatatlanul jelen levő forma érződik. Mi ez a forma Sibeliusnál? Ugy mondhatnám, hogy egyes kifejezésmódnak a mű keretében való visszatérésében áll. Természetesen sűrűn látunk nála témavisszatérést is, de itt nem ragaszkodik a hangnemekhez, hangnemekről igen sokszor nem is lehet szó mála, akkordjai és hangjai olyanok, mint a természet, minden pillanatban változnak, látszólag szeszélyesen, lényegében a zsenialitás véghatetlen szimmetriájában. Hogy azután ez az elemi természet éppen a finn világot, a zord gránitsziklák, a hűvös tavak, a téli fenyőerdők világát tükrözi, ebben áll az a fogalom, amit egyetlen szóval szoktunk kifejezni: Sibelius zseni!

A természetfestés egyik mesterműve a most műsorra kerülő "Tengeri najádok"/Aallotaret/c. szinfónikus költemény. Formában és témaképzésben teljesen szabad mű, telve játszi és édes dallamocskákkal, meg vágyódó, panaszos hangulattal. Egyetlen epekedő emelkedés az egész mű; a fafuvókon, Sibelius kedvelt hangszerein át lassan az egész zenekar szóhoz jut, emelkedik és egy fokozatosan elért fortissimó után ismét megnyugszik.

Még egy Sibelius-zenekari művet lesz alkalmunk hallani a mai est folyamán, a nálunk teljesen ismeretlen "Éjjeli lovaglás és napfelkelte" c. szinfónikus költeményt. Különös, víziószerű képe ez a világos finn éjszakában rohanó és vadászó lovadoknak, akiknek örvénylő futását jelző vonósfutmaiba a fafuvók, majd a vonóhangszerek dobnak be egy-egy rövid moll témát, míg aztán a rézfuvók hymnikus Dur-témája a ragyogóan felkelő napot jelzi.]